

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

Кафедра практичної психології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Декан факультету
педагогіки і психології

_____ Олефіренко Т.О.

«_____» _____ 2020 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА
спецкурсу**

Основи екстреної психологічної допомоги
освітнього рівня магістр

галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки

спеціальності 053 Психологія (Практична психологія)

Шифр за навчальним планом _____

Робоча програма розроблена на підставі навчальної програми «*Психологічне консультування*», затвердженої на засіданні Вченої ради

НПУ імені М. П. Драгоманова

«___» _____ 20___ року, протокол № ____ .

Розробник програми: ***Томаржевська І.В.***, доцент кафедри практичної психології, кандидат психол. наук.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри практичної психології

“28” серпня 2020 року, протокол № 1

Завідувач кафедри

_____ (підпис)

_____ (прізвище, ініціали)

І. Опис дисципліни

Шифр дисципліни _____

Загальні характеристики дисципліни	Навчальне навантаження з дисципліни		Методи навчання і форми контролю
Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки	Кількість кредитів - 3		Методи навчання: пояснювально-ілюстративні методи; методи проблемного викладу; евристичні методи; рольові ігри; імітаційні методи.
Спеціальність 0.53 «Психологія» («Практична психологія»)	Загальна кількість годин - 90		
	<i>Денна</i>	<i>Заочна</i>	
Освітній рівень магістр	Лекції:		
	16		
	Семінарські (практичні) заняття:		
Вибіркова	14		
	Лабораторні заняття:		
Рік вивчення дисципліни за навчальним планом 2			Форми поточного контролю: МКР, ІНДЗ
	Індивідуальна робота:		
Семестр 2			
	Самостійна робота:		
Тижневе навантаження (1,8 год.) - аудиторне: 2 год. - самостійна робота: 3	60		Форма підсумкового контролю: <i>залік</i>
	Співвідношення аудиторних годин і годин СРС:		
Мова навчання - укр.	46%	54%	

Предметом вивчення навчальної дисципліни є основні техніки, методи та процедури екстреної психологічної допомоги.

Міждисциплінарні зв'язки. Спецкурс «Основи екстреної психологічної допомоги» тісно пов'язана з наступними дисциплінами: «Загальна психологія», «Психодіагностика», «Психологічне консультування», «Патопсихологія», «Основи психокорекції».

Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета дисципліни – орієнтація майбутніх фахівців на спробу об'єднання теоретичних знань з відпрацюванням практичних навичок у роботі з людьми, що постраждали від наслідків впливу надзвичайних (екстремальних ситуацій) техногенного, природного та біолого-соціального походження.

Завдання:

1. Ознайомлення студентів з теоретико-методологічними завданнями дисципліни.
2. Вивчення структури та змісту викладання дисципліни “Психологічна допомога у надзвичайних ситуаціях”
3. Відпрацювання практичних навичок організації: першої психологічної допомоги, застосування психодіагностичних та психотерапевтичних методик для осіб, котрі пережили ситуаційно детерміновану екстремальну ситуацію.

II. Основні результати навчання та компетентності, які вони формують:

№ з/п	Результати навчання	Компетентності
1.	<p><i>Знати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Головні категорії та поняття у вищезгаданій навчальній дисципліні: “екстремальна ситуація”, “перша медична/психологічна допомога постраждалим”, “фактори викликані екстремальною ситуацією”, “техніки екстреної психологічної допомоги” та ін. - Структуру та організацію проведення регіональних, державних заходів за умов надзвичайних (екстремальних) ситуацій. <p><i>Вміти:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Здійснювати порівняльний аналіз стану психосоматичних розладів у постраждалих, родичів, рятувальників після участі у епіцентрі надзвичайної ситуації на основі проаналізованих джерел (свідчень фахівців). - Практично застосовувати отримані знання і здійснювати психодіагностичний моніторинг та прогнозування. 	<p>ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.</p> <p>ЗК2. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні.</p> <p>ЗК3. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).</p> <p>ЗК4. Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.</p> <p>ЗК7. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.</p> <p>ЗК8. Здатність розробляти та управляти проектами.</p> <p>ЗК9. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети.</p>
2.	<p><i>Знати:</i></p>	

	<ul style="list-style-type: none"> – Напрацювання сучасних вітчизняних та зарубіжних психологів на основі участі на основі набутого практичного досвіду. – Можливості застосування отриманих знань у повсякденному житті. <p><i>Вміти:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Проводити індивідуально-психологічний аналіз власного стану психосоматичного здоров'я та близьких оточуючих людей після пережитих складних/екстремальних життєвих ситуацій. – Коректно використовувати психодіагностичні та психотерапевтичні методики для осіб, котрі пережили ситуаційно детерміновану екстремальної ситуацію. 	<p>СК6. Здатність ефективно взаємодіяти з колегами в моно- та мультидисциплінарних командах.</p> <p>СК7. Здатність приймати фахові рішення у складних і непередбачуваних умовах, адаптуватися до нових ситуацій професійної діяльності.</p> <p>СК9. Здатність дотримуватися у фаховій діяльності норм професійної етики та керуватися загальнолюдськими цінностями.</p>
--	--	---

III. Тематичний план дисципліни

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 3 кредити ЄКТС 90годин.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 3 кредити ЄКТС 90 годин.

Примітка. У зв'язку із відсутністю академічної групи, для студентів, які навчаються за освітньо-професійною програмою відведено 9 аудиторних годин (індивідуальна робота) на денній формі навчання. Індивідуальна робота планується у формі лекцій (4 год) та практичних занять (5 год).

У зв'язку з дією коронавірусу COVID-19 заплановано змішане навчання: аудиторна та дистанційна форми. Дистанційна форма – на платформі Google meet. Якщо заняття відбудеться у дистанційній формі, то навпроти виду заняття у тематичному плані позначено букву *д*.

№ з/п	Назви модулів і тем	Кількість годин (денна форма навчання)					Кількість годин (заочна(вечірня) форма навчання)				
		Аудиторні	Лекції	Практичні	Семінарські	СРС	Аудиторні	Лекції	Практичні (семінарські)	Лабораторні	СРС
Змістовий модуль I. Екстрена психологічна допомога											
1	Предмет, завдання та система екстреної психологічної допомоги принципів	2	1	1		8					
2	Засоби корекції кризових станів особистості	2	1	1		15					
3	Особливості надання психологічної допомоги людині, яка перебуває у передсуїцидальному стані	3	1д	2д		15					
4	Екстрена психологічна допомога постраждалим в умовах надзвичайної ситуації	2	1д	1д		20					

5	МКР № 1					2					
Разом:		9	4	5	5	60					

IV. Зміст дисципліни

№ з/п	3.1. Назва модуль, тем та їх зміст	К-сть годин	
		Всього	в т.ч. лекцій
1.		9	4
1.1	<p>Тема 1. Предмет, завдання та система принципів екстреної психологічної допомоги</p> <p>Визначення поняття «психологічна проблема». Зміст діяльності кризового психолога. Основні принципи надання екстреної психологічної допомоги.</p> <p><i>Література:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>основна:</i> [4; 5; 6; 10]; • <i>додаткова:</i> [5]. 	2	1
1.2	<p>Тема 2. Засоби корекції кризових станів особистості.</p> <p>Класифікація видів психологічної допомоги. Сучасні напрями й організація психологічної допомоги при кризових станах особистості. Сутність психологічної допомоги постраждалим.</p> <p><i>Література:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>основна:</i> [2; 4; 10; 15;]; • <i>додаткова:</i> [5; 7]. 	2	1
1.3	<p>Тема 3. Особливості надання психологічної допомоги людині, яка перебуває у передсуїцидальному стані.</p> <p>Загальнотеоретичні передумови аналізу проблеми суїцидальної поведінки в контексті основних наук про людину. Фактори суїцидальної небезпеки. Індикатори суїцидального ризику. Допомога потенційному суїциденту.</p> <p><i>Література:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>основна:</i> [4; 7; 10]; • <i>додаткова:</i> [1; 7] 	3	1
	<p>Тема 4. Екстрена психологічна допомога постраждалим в умовах надзвичайної ситуації.</p> <p>Особливості підготовки психолога МНС до виїзду в зону надзвичайної ситуації. Загальні правила надання екстреної психологічної допомоги в умовах військового конфлікту. Особливості роботи психолога в зоні надзвичайної ситуації.</p>	2	1

	<i>Література:</i> <ul style="list-style-type: none">• <i>основна:</i> [2; 4; 9];• <i>додаткова:</i> [7;8]		
--	---	--	--

4.2. практичних занять

Тема 1.(1 год)

Практичне заняття 1. Основи та система принципів надання екстреної психологічної допомоги.

1. Поняття кризової психології.
2. Базові категорії кризової психології: психологічна проблема та життєва ситуація особистості.
3. Поняття кризового стану.
4. Принципи надання екстреної психологічної допомоги.

Література:

- *основна:* [4; 5; 6; 10];
- *додаткова:* [5].

Тема 2. (1 год)

Практичне заняття 2. Засоби корекції кризових станів особистості

1. Класифікація видів психологічної допомоги.
2. Програма кризової допомоги як моделі розв'язання проблем.
3. Схема втручання при кризі
4. Робота з почуттями під час кризи.

Література:

- *основна:* [2; 4; 10; 15;];
- *додаткова:* [5; 7].

Тема 3 (2 год)

Практичне заняття 3. Особливості надання психологічної допомоги людині, яка перебуває у передсуїцидальному стані.

1. Основні фази в динаміці передсуїцидальної поведінки людини.
2. Психологічні характеристики потенційного суїцидента.
3. Характер суїцидальних реакцій
4. Медико-психологічна структура надання допомоги після суїцидальної спроби.
5. Візуальна діагностика людини, яка знаходиться в передсуїцидальному стані.

6. Особливості проведення бесіди з людиною, яка знаходиться в передсуїцидальному стані
7. Методики прогнозування суїцидальної поведінки

Література:

- *основна:* [4; 7; 10];
- *додаткова:* [1; 7]

Тема 4 (1 год)

Практичне заняття 4. Екстрена психологічна допомога постраждалим в умовах надзвичайної ситуації.

1. Завдання й принципи надання екстреної психологічної допомоги групам потерпілих в осередку надзвичайної ситуації завдання й принципи надання екстреної психологічної допомоги групам потерпілих в осередку надзвичайної ситуації.
2. Основні засоби психологічної підтримки потерпілого в умовах надзвичайної ситуації.
3. Основні правила поведінки психолога з родичами загиблих основні правила поведінки психолога мнс з родичами загиблих.
4. Особливості надання екстреної психологічної допомоги при маренні та галюцинаціях.
5. особливості надання екстреної психологічної допомоги при плачу особливості надання екстреної психологічної допомоги при плачу, апатії, руховому збудженні, ступорі, агресії, істериці, страху.

Література:

- *основна:* [2; 4; 9];
- *додаткова:* [7;8]

1.3. Організація самостійної роботи студентів

№ з/п	Зміст завдання	Форма звітності
1.	Робота психолога в осередку надзвичайної (екстремальної ситуації).	Презентація сем.з. 1

2.	Проведення психотерапії та психопрофілактики у осередку надзвичайної (екстремальної) ситуації	Профілактична програма пр.з.2
3.	Рекомендації для рятувальників, психологів працюючих у осередку надзвичайної (екстремальної) ситуації	пр. 3
4.	Класифікація динаміки психогенних розладів за даними зарубіжних та вітчизняних фахівців	Доповідь на пр.з. 1
5.	Підбір проєктивних психодіагностичних методів в залежності від специфіки проблеми та віку.	Таблиця пр.з. 2
6.	Техніки екстреної психологічної допомоги	Таблиця пр.з. 3
7.	Екстремальні ситуації(насильство) пов'язані з загрозою для життя	Доповідь на пр.з. 4

Завдання для ІНДЗ

В організацію самостійної роботи входить підготовка доповідей до семінарських занять, рефератів та есе. Протягом семестру студент повинен підготувати 2 ІНДЗ .

Вимоги до ІНДЗ:

- Доповідь готується на базі кількох літературних джерел;
- Виступ повинен бути аргументованим, обґрунтованим і повним;
- Час, відведений для доповіді – 7 – 10 хвилин;
- В процесі доповіді можна користуватися тезами, але не читати заготовлений текст;
- Доповідь оцінюється у 3 бали максимально (залежно від змістовності, повноти та точності відповіді).
- Тема визначається вільним вибором студента і затверджується викладачем або призначається викладачем у випадку пропусків студентом семінарських або практичних занять;
- Обсяг роботи 10 – 15 сторінок, кількість літературних джерел не менше 15;
- Виконання ІНДЗ передбачає творче опрацювання наукової літератури і не зараховується у випадку виявлення факту плагіату;
- Доповідь по темі ІНДЗ і його захист відбуваються під час семінарського заняття;
- ІНДЗ оцінюється у 20 балів максимально;
- Студент може запропонувати власну тему, якщо вона узгоджується з темою даного семінарського заняття.

№ з/п	Теми ІНДЗ
I.	Надзвичайна ситуація та її психологічні наслідки
1.	<p style="text-align: center;"><i>Поняття надзвичайної ситуації</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Психологічні аспекти перебування в екстремальних природних умовах. 2. Психологічні аспекти перебування в надзвичайних суспільно-культурних умовах. 3. Психопатологічні прояви у специфічних суспільно-культурних ситуаціях. 4. Історія дослідження особливостей стресових реакцій в надзвичайних ситуаціях. 5. Епідеміологія гострих та відтермінованих стресових реакцій. 6. Гострі та відтерміновані стресові реакції: порівняльний аналіз.

	7. Динаміка психологічних розладів при катастрофах.
2.	<p align="center">Індивідуальні особливості переживання стресових реакцій</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Порівняльний аналіз теоретичних моделей ПТСР 2. Психодіагностика стресових реакцій у потерпілих від надзвичайних ситуацій. 3. Механізми психологічного захисту в переживанні надзвичайної ситуації. 4. Індивідуальні особливості реагування в надзвичайній ситуації. 5. Віктимна поведінка: визначення та особливості. 6. Ресурсність особистості та її психологічні детермінанти. 7. Дисоціація та феномен множинної особистості.
3	<p align="center">Екстрена психологічна допомога та кризова інтервенція в епіцентрі надзвичайної ситуації</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Особливості терапевтичної ситуації в роботі з потерпілими від надзвичайних ситуацій. 2. Статус жертви та його психологічні наслідки. 3. Дебрифінг як метод роботи з потерпілими від надзвичайних ситуацій. 4. Психологічні проблеми спеціаліста, працюючого з потерпілими від надзвичайних ситуацій та їх профілактика.
II.	Особливості психологічної допомоги потерпілим в надзвичайних ситуаціях
4	<p align="center">Загальні особливості психокорекційної роботи з потерпілими від надзвичайних ситуацій</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Особливості групової психокорекції в роботі з потерпілими від надзвичайних ситуацій. 2. Методи саморегуляції психологічного стану особистості, їх різновиди та особливості застосування в роботі з потерпілими в надзвичайних ситуаціях. 3. Нетривіальні способи подолання гострих та відтермінованих стресових реакцій.
5	<p align="center">Когнітивно-біхевіоральний та психодинамічний підходи в роботі із стресовими реакціями</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Психодинамічний підхід до корекції гострих та відтермінованих стресових реакцій. 2. Когнітивно-поведінковий підхід в роботі з потерпілими в надзвичайних ситуаціях.
6	<p align="center">Гештальт-терапія, тілесно-орієнтована терапія, нейролінгвістичне програмування в роботі із стресовими реакціями</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Тілесно-орієнтована психотерапія в роботі психокорекційної групи осіб, що пережили надзвичайну ситуацію. 2. Гештальт-терапія в роботі з потерпілими в надзвичайних ситуаціях. 3. Нейролінгвістичне програмування в роботі з потерпілими в надзвичайних ситуаціях.

7	<p data-bbox="400 315 1385 387" style="text-align: center;"><i>Сімейна терапія, арт-техніки та екзистенційний підхід в роботі із стресовими реакціями</i></p> <ol data-bbox="320 421 1469 707" style="list-style-type: none">1. Арт-терапія при роботі з особами, що пережили надзвичайну ситуацію.2. Способи активації прихованих внутрішніх ресурсів особистості.3. Робота з екзистенціальними переживаннями осіб, що пережили надзвичайну ситуацію.4. Сімейний та інтерперсональний контекст в роботі з потерпілими в надзвичайних ситуаціях.5. Кататимно-імагінативна психотерапія в роботі з потерпілими в надзвичайних ситуаціях.

V. Контроль якості знань студентів

5.1. Форми і методи поточного контролю

Доповіді, презентації студентів на лабораторних заняттях, виконання ІНДЗ, МКР.

Використання методів самостійної роботи студентів по осмисленню та засвоєнню матеріалу – самостійний пошук інформації, конспектування першоджерел, ведення психологічних тематичних словників, написання рефератів.

5.2. Форми і методи підсумкового контролю

Форма підсумкового контролю – залік

Питання до заліку

1. Базові функції екстреної психологічної допомоги.
2. Зміст поняття «психологічна проблема».
3. Зміст поняття надзвичайна (екстремальна) ситуація.
4. Вимоги до фахівців, що проводять екстрену психологічну допомогу дітям, які пережили трагедію.
5. Головні принципи екстреної психологічної допомоги.
6. Зміст понять: вражаючий фактор надзвичайної ситуації, зона надзвичайної ситуації, зона зараження, осередок ураження, оцінка ураження.
7. Особливості допомоги потенційному суїциденту.
8. Загальні правила надання екстреної психологічної допомоги в умовах військового конфлікту.
9. Загальнотеоретичні передумови аналізу проблеми суїцидальної поведінки.
10. Зміст діяльності кризового психолога.
11. Ігри для проведення психологічної роботи з дітьми в умовах надзвичайної ситуації.
12. Індикатори суїцидального ризику.
13. Казкотерапія в роботі з дітьми, що пережили травматичну ситуацію.
14. Класифікації надзвичайних (екстремальних) ситуацій.
15. Класифікація видів екстреної психологічної допомоги.
16. Класифікація динаміки психогенних розладів.
17. Сутність понять «криза» й «критична ситуація».

18. Зміст поняття «кризова подія».
19. Мета „інформаційної терапії”.
20. Мета та завдання екстреної психологічної допомоги.
21. Методи зняття психологічного напруження, робота з емоційними переживаннями потерпілих у вогнищі надзвичайної ситуації.
22. Методи саморегуляції психологічного стану особистості, їх різновиди та особливості застосування.
23. Найбільш типові порушення у дітей при постратравматичному стресі.
24. Основні принципи надання екстреної психологічної допомоги.
25. Особливості діяльності психолога у вогнищі надзвичайної ситуації.
26. Особливості переживання надзвичайних ситуацій дітьми.
27. Особливості роботи психолога в зоні надзвичайної ситуації.
28. Поняття стресу в психології. Загальні ознаки та симптоми надмірного стресу.
29. Правила першої психологічної допомоги для рятувальників та психологів.
30. Принципи й методи психокорекційної роботи з дітьми.
31. Зміст поняття «психічна травма».
32. Психогенії у екстремальних ситуаціях.
33. Психогенні розлади, що спостерігаються під час та після екстремальних ситуацій.
34. Психодіагностика розладів, пов'язаних із травматичним стресом.
35. Психологічний зміст переживання.
36. Психологічні методи, що спрямовані на зняття основних симптомів посттравматичних стресових розладів дітей.
37. Психотерапія рятувальників.
38. Психофізичні, поведінкові та соціально-психологічні симптоми професійного вигорання. Засоби профілактики.
39. Реакція дитини на втрату.
40. Різновиди, рівні та динаміка психологічних станів та розладів при катастрофах.
41. Синдром емоційного вигорання. Засоби профілактики.
42. Сутність психологічної допомоги постраждалим.
43. Сучасні напрями й організація психологічної допомоги при кризових станах особистості.
44. Техніки екстреної психологічної допомоги на прикладі: марення, галюцинації, апатії, ступору, рухових збуджень, агресії, істерики, нервового тремтіння, плачу, переживання насильства.
45. Травмуючий вплив на психічну діяльність людини.
46. Фактори суїцидальної небезпеки.

5.3. Критерії оцінювання знань студентів

Вимоги до знань та умінь студентів	Максимальна кількість балів, оцінка за шкалою ECTS
Повно й ґрунтовно володіє знаннями, фактичною інформацією та поняттєвим апаратом, в логічній послідовності передає знання першого та другого модуля з відповідним аналізом й узагальненням вивченого. Простежувався зв'язок теоретичного матеріалу з практикою.	A: 90 – 100 б.
Свідомо володіє знаннями, фактичною інформацією та поняттєвим апаратом, в логічній послідовності передає знання першого та другого модуля з відповідним аналізом й узагальненням вивченого.	B: 80 – 89 б.
Свідомо володіє знаннями, фактичною інформацією та поняттєвим апаратом. Проте відсутня логічна послідовність у викладі матеріалу, відсутні певні висновки щодо викладеної інформації.	C: 70 – 79 б.
Знання модулів передаються зазубреними з підручників (з конспекту) фразами. Відсутня логічна послідовність у викладі навчального матеріалу, відсутні певні висновки щодо викладеної інформації.	D: 65 – 69 б.
Знання модуля передаються тільки за допомогою певних питань з боку викладача.	E: 60 – 69 б.

Розрахунок максимальної кількості балів, що присвоюються студентам

Вид діяльності	Максимальна кількість балів за одиницю	Кількість одиниць до розрахунку	Всього
Робота на практичному (семінарському) занятті	5	7	35
ІНДЗ	20	2	40
Модульна контрольна робота	25	1	25
максимальна кількість балів 100			

Теми лекцій		Предмет, завдання та система принципів екстреної психологічної допомоги	Засоби корекції кризових станів особистості	Особливості надання психологічної допомоги людині, яка перебуває у передсудіцидальному стані	Екстрена психологічна допомога постраждалим в умовах надзвичайної ситуації						
		I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X
Модулі		I модуль									
Семінарські (практичні) заняття		1	1	2	1						
Дати		12.09	21.09	28.09	5.10						
Модулі		I модуль									

Самостійна робота		опрацювання теоретичного матеріалу, індивідуальні завдання - ІНДЗ
Поточний контроль		МКР № 1
Підсумковий контроль		залік

VII. Основні й допоміжні інформаційні джерела для вивчення курсу

Основні

1. Александровский Ю.А., Лобастов О.С., Спивак Л.И., Шукин Б.П. Психогении в экстремальных ситуациях. М.,1991.
2. Бадхен А.А.(ред) Методическое пособие по работе с посттравматическим стрессовым расстройством. Михайлова Т.И., Певзнер М.М.(сост). СПб,ин-т ГАРМОНИЯ,2001.
3. Владиславова Н. Особенности кратосрочной интенсивной психотерапии и підготовки психологических кадров для работы в экстремальных ситуациях // Доклады X итоговой конференции Европейской ассоциации психотерапии европейского конгресса по психотерапии. Москва, 1-4 июля 2001.
4. Кризова психологія: Навчальний посібник /За заг. ред. проф. О.В. Тімченка. – Х.: НУЦЗУ, 2010. - 401 с.
5. Крюкова М.А., Никитина Т.И., Сергеева Ю.С. Экстренная психологическая помощь: Практическое пособие. М.,Попурри,1999.
6. Малкина-Пых И.Г. Экстремальные ситуации.- М.: Изд-во Эксмо, 2005.
7. Малкина-Пых И.Г. Психология поведения жертвы. – М.: Изд-во Эксмо, 2006.
8. Назаретян А.П. Психология стихийного массового поведения. М.,ПЕР СЭ,2001.
9. Ольшанский Д.В. Психология террора. М.- Академический проект, Екатеринбург - Деловая книга, 2002.
10. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: методичний посібник / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос, Л. І. Литвиненко... Царенко Л. Г.; за ред. З. Г. Кісарчук. – К. : ТОВ “Видавницт- во “Логос”. – 207 с.
11. Психология экстремальных ситуаций: Хрестоматия/Сост. А.Е.Тарас, К.В.Сельченко.- М.: АСТ, Мн.: Харвест,2002.
12. Сухов А.Н., Деркач А.А.(ред) Прикладная социальная психология. М.-Воронеж, Ин-т практической психологи – НПО «Модек»,1998.
13. Черепанова Е.М. Психологический стресс. М., Академия, 1996.
14. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие.- Самара: Издательский Дом «Барах», 1998.
15. Ромек В.Г., Конторович В.А., Крукович Е.И. Психологическая помощь в кризисных ситуациях. СПб., Речь,2004.

Додаткові:

1. *Бурлачук Л. Ф., Грабская И. А., Кочарян А. С.* Основы психотерапии. – К.: Ника-Центр, 2001. – 320 с.
2. *Вачков И.* Основы технологии группового тренинга. Психотехники. – М.: Ось-89, 2007. – 256 с.
3. *Гаврилина Л.К., Бызова В.М.* Кризисы взрослой жизни: моменты роста. – СПб.: Речь, 2010. – 221 с.
4. *Галецька І. І.* Психологічне здоров'я // Галецька І., Сосновський Т. Психологія здоров'я: теорія та практика. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 338 с. – С. 159-186.
5. *Гремлинг С., Ауэрбах С.* Практикум по управлению стрессом. – СПб.: Питер, 2002. – 240 с.
6. *Корнієнко І., Католик Г., Бабяк Т., Тарасевич О., Пачковський Ю., Католик О., Тихобаєва Г.* Скривджена дитина. Теоретичні і практичні аспекти проблеми дитячого кривдження та методи психокорекційної допомоги дітям, які зазнали насильства : наук.-метод. зб. – Львів: Ромус-Поліграф, 2005. – 303 с.
7. *Осипова А. А.* Введение в практическую психокоррекцию. Групповые методы работы. – М.: МПСИ МОДЭК, 2000. – 240 с.
8. *Осипова А. А.* Общая психокоррекция. – М.: ТЦ "Сфера" 2002. – 512 с.
9. *Патнем Ф.В.* Диагностика и лечение расстройства множественной личности. – М.: Когито-Центр, 2004. – 440 с.
10. *Хархан О.* Модель психотерапевтичної допомоги травмованим підліткам // Психологія і суспільство. – 2005. – № 4. – С. 136-146.
11. 'Эффективная терапия посттравматического стрессового расстройства / Под ред. Э. Фoa, Т.М. Кина, М. Фридмана. – М.: Когито-Центр, 2005. – 467 с.
12. *Ялом И.* Групповая психотерапия: теория и практика. – М.: Апрель-Пресс, 2007. – 576 с.
13. *Яценко Т. С.* Основы групповой психокорекції. – К.: Вища школа, 2004. – 679 с.